

ANDRZEJ KOLESNIKOW

АНДРІЙ КОЛЕСНИКОВ

Doktor

Docent Katedry Bezpieczeństwa Finansowego, Gospodarczego i Własności Intelktualnej
Państwowy Uniwersytet Ekonomiczny w Tarnopolu (Ukraina)

+380979864198

E-mail: kole.ua@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ І ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

Анотація

Доведено первинність оптимізації державної соціальної політики і підвищення рівня лояльності громадян до структурних економічних і політичних перетворень в Україні. Досліджено особливості соціальної безпеки України в поствоєнний період за групами індикаторів: сфера соціально-трудова відносин, демографічна ситуація, соціальне розшарування, соціальний захист, безпека життя. Розраховано інтегральний показник соціальної безпеки України.

Ключові слова: соціальна безпека, індикатори соціальної безпеки України, поствоєнні соціальні загрози, соціальна безпека учасників АТО, демографічна безпека.

TRENDS AND THREATS OF SOCIAL SECURITY OF THE COUNTRY IN THE POSTWAR PERIOD (THE EXAMPLE OF UKRAINE)

Abstract

It was proved the primacy of optimizing the state social policy and improvement of the loyalty of citizens to structural economic and political reforms in Ukraine. It was examined the features of social security in Ukraine in postwar period using several groups of indicators: the scope of social and labor relations, demographic situation, social stratification, social security, life safety. The integral indicator of social safety of Ukraine was calculated.

Keywords: social security, social security indicators in Ukraine, postwar social threats, social security of ATO participants, demographic security.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного українського суспільства характеризується рядом радикальних змін в системі управління економічними і державотворчими процесами на макро- та мезорівні. Більшість досліджень в цьому контексті присвячено економічним реформам та модернізації державних інституцій. Разом з тим багато вчених відсунули на другий план розуміння того, що стратегічним завданням будь-яких реформ на усіх рівнях є перш за все забезпечення добробуту і безпечної життєдіяльності своїх громадян. Класик економічної теорії Абрахам Маслоу розмістив потребу в безпеці життєдіяльності і розвитку людини на вершині піраміди потреб після потреби в їжі. Обґрунтованість вказаної теорії підтверджують результати останнього дослідження індексу глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), що акумулює більш ніж 100 змінних¹. Згідно цього рейтингу найбільш конкурентоспроможною країною є Швейцарія, тобто країна з яскраво вираженою соціальноорієнтованою економікою. Побудова виваженої соціальної політики формує лояльність громадян до держави, довіру і відданість її інтересам, відсутність необхідності приховування доходів і формування тіньового сектору економіки. Саме в такій державі імовірність масових хвилювань і акцій протесту з наймасштабнішими наслідками є найменш імовірними. Саме найгостріша матеріалізація такої загрози відбулася в Україні у 2004 та 2014 роках. Зараз Україна знаходиться перед одним з найбільших соціальних викликів за період незалежності. Завершення військових дій на сході України поряд з економічною катастрофою відкриє чи не меншу за масштабами соціальну катастрофу у фактично усіх прошарках українського суспільства. Зважаючи на зазначене і мізерність коштів у державному бюджеті на соціальні потреби, необхідність побудови науково обґрунтованої політики соціальної безпеки є незаперечною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі теоретико-методичні та практичні проблеми соціальної безпеки розглядалися українськими та закордонними вченими, зокрема: О. Амоша, Г. Башнянин, О. Вівчар, А. Гриненко, О. Давидюк, А. Колот, Е. Лібанова, О. Новікова, В. Скуратівський та інші. Досліджений рівень розробленості підходів щодо осмислення соціальної безпеки є доволі різноманітним і охоплює множинність напрямків, однак особливі умови сьогодення і наростаючі

¹ Позняк С. В. *Забезпечення конкурентних переваг вітчизняних підприємств на міжнародному ринку* / С. В. Позняк – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/130.pdf

соціальні загрози пост воєнного часу вимагають оптимізації соціальної політики на державному рівні, в тому числі з урахуванням післявоєнного досвіду інших країн.

Дослідження окремих проблем соціальної безпеки, в тому числі в післявоєнний період, було розпочато нами раніше² і в даній статті дослідження буде продовжено і поглиблено.

Мета статті. Дослідження ризиків соціальної безпеки України та її загроз в післявоєнний період, проведення аналізу рівня соціальної безпеки згідно затвердженої методики, обґрунтування напрямків нівелювання загроз соціальної безпеки України.

Методологія. Методологічною базою дослідження є праці українських та закордонних вчених та затверджена методологія розрахунків рівня соціальної безпеки. Досягнення мети дослідження передбачає використання методів: системно-структурного аналізу, порівняння і узагальнення, абстрактно-логічного, економіко-статистичного.

Виклад основного матеріалу. У широкому розумінні соціальна безпека держави відображає стан захищеності її соціальних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз та здатність забезпечувати сталий розвиток громадянського суспільства. Довготермінова дестабілізація соціально-політичних процесів, загострення рівня несприйняття в суспільстві, поглиблення загроз сепаратизму, зростання недовіри до влади та постійна загроза національній безпеці України ззовні відображає невиконання усіх зазначених елементів соціальної безпеки.

Обґрунтування конкретних заходів щодо зміцнення соціальної безпеки та нівелювання нових загроз, що виникнуть в поствоєнний період вимагає усестороннього дослідження динаміки індикаторів за групами аналізу.

В подальшому дослідженні буде проведено аналіз тенденцій зміни рівня соціальної безпеки та окреслено її прогноз стосовно окремих груп індикаторів відповідно дотримання характеристичних значень “Методології розрахунків показників соціальної безпеки”³. Дана методика передбачає застосування комплексного підходу, оптимальність якого для дослідження динаміки складних соціальних процесів підтверджує завідувач відділу проблем соціальної безпеки центру допомоги сім’ї і

² Колесніков А. *Економічні засади соціальної безпеки України* / А. Колесніков // Ефективна економіка. — 2015. — Вип. 11. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4504>

³ *Методологія розрахунку показників соціальної безпеки* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Methodologiya-rozrahunkiv-sotsialnoyi-bezpeky.pdf>

дітям, кандидат соціологічних наук О. Давидюк⁴. Вчений відзначає, що життя суспільства є настільки різноспрямоване і має достатньо складну систему взаємозалежностей і взаємообумовленостей, що дослідження його безпеки повинно здійснюватись саме системними методами.

Використовувана методика передбачає дослідження наступних груп індикаторів: сфера соціально-трудових відносин, демографічна сфера, соціальне розшарування, соціальний захист, безпека життя. За кожним індикатором визначені критерії мінімальної величини загрози ($P_{з\ min}$), оптимальної величини загрози ($P_{з\ opt}$), величина загрози виклик ($P_{в}$), небезпечна величина загрози ($P_{з\ н}$) та максимальна величина загрози ($P_{з\ макс}$). Для кожного індикатора в межах групи показників обґрунтовано ваговий коефіцієнт. Вказані значення та коефіцієнти зведено у табличну форму (табл. 1).

Таблиця 1

Значення нормативних показників для розрахунку величини індикаторів соціальної безпеки держави⁵

№	Назва індикатора, одиниці виміру	Характеристичні значення індикатора					Значення вагового коефіцієнта
		$P_{з\ min}$	$P_{з\ opt}$	$P_{в}$	$P_{з\ н}$	$P_{з\ макс}$	
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Сфера соціально-трудових відносин							
1.1	Відношення наявного доходу населення до ВВП, %	>65	65	50	40	<40	0,0925
1.2	Рівень безробіття за методологією МОП, %	<5	5	7	10	>10	0,1984
1.3	Відношення обсягів заробітної плати до обсягів соціальних допомог та інших одержаних соціальних трансфертів, разів	1,6	1,4	1,2	1	<1	0,1520
1.4	Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму для працездатної особи, разів	3	2	1,7 5	1,5	<1,5	0,2615

⁴ Давидюк О.О. *Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12:2010-06-10-20-35-51&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23

⁵ *Методологія розрахунку показників соціальної безпеки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Methodologiya-rozrahunkiv-sotsialnoyi-bezpeky.pdf>

1.5	Відношення сум несплаченої заробітної плати станом на кінець місяця до фонду оплати праці на кінець місяця, %	0	0	5	10	>10	0,2956
2. Демографічна ситуація							
2.1	Очікувана тривалість життя при народженні, років	>78	75	68	66	<66	0,1914
2.2	Коефіцієнт дитячої смертності, на 1 тис. народжених живими	2	4	7	11	>11	0,1996
2.3	Коефіцієнт депопуляції	<1	1	1	1	>1	0,2250
2.4	Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, %	45	50	53	55	>55	0,1965
2.5	Загальний коефіцієнт міграційного сальдо, %	5	3	1	-2	>-2	0,1874
3. Соціальне розшарування							
3.1	Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, %	8	18	25	30	>30	0,3225
3.2	Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	3	4,5	6	7	>7	0,2671
3.3	Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %	10	20	30	50	>50	0,4114
4. Соціальний захист							
4.1	Відношення пенсії за віком до середньоєвропейського рівня доходів, разів	1	0,8	0,6	0,4	<0,4	0,2422
4.2	Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	2	1,75	1,5	1	<1	0,4327
4.3	Відношення допомоги по безробіттю до прожиткового мінімуму для працездатної особи, %	>100	100	80	75	<75	0,3251
5. Безпека життя							
5.1	Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)	<100	100	120	140	>140	0,2627
5.2	Кількість навмисних вбивств на 100 тис. населення, осіб	0	0	1,3	6,9	>6,9	0,3756
5.3	Кількість самовбивств на 100 тис. населення, осіб	0	0	10	20	>20	0,3617

Для здійснення подальшого розрахунку кожному характеристичному значенню індикатора призначимо їм відповідні коефіцієнти в наступній розмірності: $P_{3\text{ мін}} - 1$, $P_{3\text{ опт}} - 0,9$, $P_{\text{в}} - 0,6$, $P_{3\text{ н}} - 0,3$, $P_{3\text{ макс}} - 0$.

Використовуючи офіційні дані проведено розрахунок шуканих індикаторів. Інструкції щодо пошуку джерел для розрахунків вказано у згадуваній методології⁶. Співставивши отриманий результат із характеристичним значенням індикатора отримуємо відповідний коефіцієнт індикатора. Далі перемножуємо його на значення вагового коефіцієнта (див. табл. 1) і отримуємо зважене значення кожного індикатора. При мінімальній загрозі для кожного індикатора групи показників отримуємо сумарне зважене значення індикаторів по групі показників рівне одиниці, при максимальній загрозі – нулю. Таким чином зможемо отримати результати розрахунків за кожною групою індикаторів. Математичні результати дослідження представлено у табличному вигляді (табл. 2).

Таблиця 2

Результати розрахунків індикаторів соціальної безпеки України

№	Назва індикатора, одиниці виміру	Показник 2015 року	Характеристичне значення індикатора	Коефіцієнт індикатора	Значення зваженого коефіцієнта
1	2	3	4	5	6
1.	Сфера соціально-трудова відносин (0,2667)	-	-	-	0,5271
1.1	Відношення наявного доходу населення до ВВП, %	67,2	$P_{3\text{ мін}}$	1,0	0,0925
1.2	Рівень безробіття за методологією МОП, %	9,9+	$P_{3\text{ макс}}$	0	0
1.3	Відношення обсягів заробітної плати до обсягів соціальних допомог та інших одержаних соціальних трансфертів, разів	1,03	$P_{3\text{ н}}$	0,3	0,0456
1.4	Відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму для працездатної особи, разів	3,8	$P_{3\text{ мін}}$	1,0	0,2615
1.5	Відношення сум несплаченої заробітної плати станом на кінець місяця до фонду оплати праці на кінець місяця, %	3,3	$P_{\text{в}}$	0,6	0,1774
2.	Демографічна ситуація (0,1326)	-	-	-	0,4598
2.1	Очікувана тривалість життя при народженні, років	71,37	$P_{3\text{ опт}}$ $P_{\text{в}}$	0,75	0,1435

⁶ Методологія розрахунку показників соціальної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Methodologiya-rozrahunkiv-sotsialnoyi-bezpeky.pdf>

2.2	Коефіцієнт дитячої смертності, на 1 тис. народжених живими	7,5	П _в	0,6	0,1198
2.3	Коефіцієнт депопуляції	1,3	П _{з макс}	0	0
2.4	Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, %	45,3	П _{з мін}	1	0,1965
2.5	Загальний коефіцієнт міграційного сальдо	-2,6	П _{з макс}	0	0
3.	Соціальне розшарування (0,1133)	-	-	-	0,1041
3.1	Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, %	33	П _{з макс}	0	0
3.2	Співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення (децильний коефіцієнт фондів), разів	4,0	П _{з опт}	0,9	0,1041
3.3	Частка витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, %	52,3	П _{з макс}	0	0
4.	Соціальний захист (0,1886)	-	-	-	0,5847
4.1	Відношення пенсії за віком до середньоєвропейського рівня доходів, разів	0,06*	П _{з макс}	0	0
4.2	Відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, разів	1,5	П _в	0,6	0,2596
4.3	Відношення допомоги по безробіттю до прожиткового мінімуму для працездатної особи, %	104,8	П _{з мін}	1,0	0,3251
5.	Безпека життя (0,2988)	-	-	-	0,1915
5.1	Рівень злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення)	1345	П _{з н}	0,3	0,0788
5.2	Кількість навмисних вбивств на 100 тис. населення, осіб	<7,4	П _{з н}	0,3	0,1127
5.3	Кількість самовбивств на 100 тис. населення, осіб	22	П _{з макс}	0	0
	Інтегральний показник соціальної безпеки	-	-	-	0,3809

* - для порівняння взято середній рівень зарплат у республіці Польща

Перший показник групи “Соціально-трудова відносина” демонструє найнижчий рівень загрози, однак він визначається більшою мірою зниженням реального ВВП в доларах (до якого прив’язана економіка України) ніж високими доходами населення. У 2015р. порівняно з попереднім роком номінальні доходи населення зросли на 15,0%. Наявний дохід, що може бути реалізований населенням для придбання товарів та послуг, збільшився на 15,6%, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактору, зменшився на 22,2%.

Офіційний розмір безробіття за методологією МОП лежить в межах небезпечної величини загрози, однак цей показник лише частково враховує величину від двох до семи мільйонів осіб, які неофіційно відповідно українського законодавства працюють за кордоном⁷. Тому відносно даного показника загрозу вважаємо максимальною. Додаткові загрози щодо поглиблення розміру і загострення проблемності безробіття створює проблема працевлаштування реабілітованих учасників АТО. В межах суспільного напрямку важливою є проблема професійної адаптації. Часто при поверненні з зони АТО військовослужбовці втрачають місце роботи через високу конкуренцію працівників на ринку праці. Наразі державної програми працевлаштування такої категорії людей нема, що тільки погіршує їх психологічний стан. З іншої сторони при поверненні в трудовий колектив існує постійна загроза відстороненості, проблеми підпорядкування, послаблення інтелектуальних процесів та інші. Згадані вище заходи соціально-психологічної реабілітації частково вирішують проблему, однак вона є занадто складною щоб повністю її усунути за допомогою виключно короткотермінових реабілітаційних заходів. Цей напрямок суспільної адаптації потребує більш активного функціонування ряду соціальних програм на зразок “Воїну – гідна праця”. Команда проекту займається оцінкою та забезпеченням умов, необхідних для повернення на попереднє або працевлаштування на інше місце роботи воїнів з інвалідністю, отриманою внаслідок поранень під час участі в АТО.

Аналіз третього показника демонструє певну нераціональність державної політики оплати праці. Середня ЗП суттєво вища прожиткового мінімуму, однак держава визнає, що люди потребують суттєвих соціальних допомог. Виникає ситуація, при якій співвідношення середньої заробітної плати і прожиткового мінімуму відповідає нормативу, однак самої заробітної плати для нормальної життєдіяльності особистості не вистачає. Частина цих допомог була спрямована на створення соціальної безпеки реабілітованим учасникам АТО, та значна частка пішла на покриття субсидій на оплату комунальних послуг. Така ситуація призводить до висновку про необхідність перегляду структури і величини споживчого кошику та, відповідно, розміру мінімальної заробітної плати. До тепер, в основному, проводилась лише її індексація.

⁷ Астахова О. В. *Трудова міграція та її соціально-економічні наслідки* / О. В. Астахова // Ринок праці та зайнятість населення. - 2012. - № 1. - С. 8-12.

Сумарна заборгованість з виплати заробітної плати на 1 січня 2016 року склала 1880,8 млн.грн. Найбільша частка затримки виплат припадає на промисловість (72%), транспорт (11%) і професійну, наукову та технічну діяльність (7%).

Очікувана тривалість життя як показник ефективності системи охорони здоров'я в Україні за період 2010-2015 років зросла з 70,44 до 71,37 років. Для порівняння найвища у світі очікувана тривалість життя у 2013 році була у Японії (83,4 роки).

Сьогодні демографічна сфера формує головні обмеження щодо відтворення людського ресурсу, а відтак впливає на рівень безпеки трудового потенціалу. Тривала депопуляція населення за рахунок природного зменшення з суттєвим переважанням смертності над народжуваністю призвела до катастрофічних демографічних втрат. За останні десять років чисельність населення за рахунок депопуляції зменшилася на 3,6 млн. осіб. За найбільш ймовірного варіанту останнього прогнозу Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України та за експертними оцінками при подальшому розвитку депопуляційних процесів населення майбутні втрати у зв'язку з вичерпанням потенціалу демографічного відтворення можуть до 2040–2050 років знаходитися в межах 10–12 млн. осіб⁸.

Додатковою загрозою депопуляції в пост воєнний період є значний ріс рівня смертності в військовий час молодих здорових людей репродуктивного віку, що повинні були формувати продуктивний генофонд нації в майбутньому.

Разом з тим, дослідження⁹ показують, що в післявоєнний період в європейських країнах (Боснії та Герцеговині, Хорватії, Грузії, Чечні) в останні кілька десятиліть спостерігалася загальна тенденція до спаду народжуваності (з незначними відхиленнями) та збільшення віку жінок, що народжують. Такої динаміки варто очікувати і в Україні після завершення військових дій.

Проблеми максимального ризику відносно показників міграційного сальдо є притаманні українському суспільству не перше десятиліття.

Причини трудової міграції зрозумілі і загальновідомі – намагання забезпечити гідне життя собі і своїй сім'ї. Однак, якщо в попередні роки основним орієнтиром

⁸ Ніколайчук М.В. *Демографічні аспекти відтворення людського потенціалу регіонів України* / М. В. Ніколайчук, Л. О. Курій // Соціально–економічні проблеми сучасного періоду України: [зб. наук. праць] / НАНУ, ІРД НАНУ. – Львів, 2014. – Вип. 6(80). – С. 377–382

⁹ Крімер. Б. О. *Вплив на народжуваність воєнних конфліктів останніх десятиліть у країнах Європи* / Б. О. Крімер // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1(23) – С. 126-136

трудової міграції була Російська Федерація, то внаслідок військового конфлікту цей вектор міграції суттєво зменшився, і певною мірою переорієнтувався в республіку Польща¹⁰.

Поряд з негативними соціальними наслідками трудової міграції, вона є певною «економічною соломинкою» економіки. За висновками дослідників, зробленими на основі економіко-математичного моделювання, без переказів Україна втратила б 7,1% свого економічного потенціалу¹¹.

За період військового конфлікту з Російською Федерацією виникла змістовно нова хвиля міграції – назвемо її «антивійськова міграція». За кордон України виїжджають молоді люди призовного віку з метою уникнення необхідності нести службу на території АТО. Якщо в період першої хвилі мобілізації такі випадки були поодинокими, то надалі почали набувати масового характеру.

Однією з найбільших проблем соціальної безпеки визначено соціальне розшарування та значний рівень бідності населення. Результатом такого розшарування є деформація структури суспільства та змінна суспільної свідомості, що не сприяють політичній консолідації нації. Це призводить до маргіналізації суспільства та втрати ним мотивації до трудової активності. Саме на цьому ґрунті поширюються численні соціальні “хвороби” суспільства (злочинність, наркоманія, дитяча безпритульність та бродяжництво тощо). В результаті країна втрачає перспективи розвитку, адже значна частка суспільства випадає з соціально-економічних і політичних процесів, переходить на утримання держави. Зазначена майнова диференціація та відсутність якісних змін у вирішенні соціальних проблем призводять до розмежування суспільства і в політичному вимірі (відношення до державного устрою та суспільного ладу, до зовнішньополітичного вектору державної політики, оцінка дій влади). Зрештою, така соціальна і політична стратифікація суспільства, за умов неефективності соціальної політики, переростає у його поляризацію, яку можна розглядати як соціально-політичну кризу.

¹⁰ Колесніков А. *Тенденції демографічної кризи як загроза економічній безпеці України* / А. Колесніков // Інноваційна економіка. – 2015. – № 3. – С. 176-180

¹¹ Малиновська О. *Сучасний стан та проблеми трудової міграції з України* / О. Малиновська // Всеукраїнська інформаційно-аналітична щомісячна газета «Міграція» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/News/migrant-workers/ua-present-situation-and-problems-of-labor-migration-from-ukraine-continued/>

Як свідчить досвід останніх років, саме невирішеність соціальних проблем, що існують у переважній більшості населення України, є каталізатором суспільно-політичних збурень в державі, експлуатується політичними силами для вирішення вузькокланових інтересів¹².

Особливістю нинішнього соціального розшарування в Україні є те, що до категорії бідних потрапили верстви населення, які за загальноприйнятими показниками освітнього та фахового рівня, суспільної активності тощо у розвинених країнах складають основу середнього класу. Становище, в якому опинилися ці групи суспільства (а це не менш, як 40% активного населення країни) сприймається ними як катастрофа і протиприродне явище. Саме серед так званого “потенційного середнього класу” України, а нині фактично збіднілої частки населення формується зневіра до влади, до перспективності обраного Україною шляху соціально-економічного і політичного розвитку, з’являється потяг залишити батьківщину та емігрувати до більш розвиненої країни¹³.

Дещо змінюють загальну тенденцію результати розрахунків показників децильного коефіцієнта. Оцінювання децильного коефіцієнта, що відповідає оптимальному нормативу варто проводити з урахуванням значного рівня тонізації економіки України. За оцінкою Міністерства економічного розвитку і торгівлі України розмір тіньової економіки за 9 місяців 2015 році становив 40%, тобто майже половина руху товарно-матеріальних цінностей не обліковувалась¹⁴.

Ще однією потенційною загрозою щодо збільшення величини децильного коефіцієнта є наявність високих загроз розвитку бізнесу середнього рівня. В умовах турбулентності економічних і політичних процесів головними чинниками гальмування розвитку дрібного і середнього бізнесу є: відсутність повноцінного ринкового середовища; незавершеність формування інституційної бази економічної політики; незбалансованість державної регуляторної політики; недосконалість бюджетної політики; зловживання монопольним становищем цінового характеру; збільшення

¹² Давидюк О.О. *Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників*. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12:2010-06-10-20-35-51&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23

¹³ Там же

¹⁴ *Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>

кількості кримінальних посягань, так званого рейдерства, корупційних та дискримінаційних дій щодо підприємців; недосконалість судової системи, корумпованість органів влади та відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника; низький рівень конкурентоспроможності підприємств та їх інноваційної активності; незадовільні показники фінансового стану та ефективності функціонування підприємств і використання ними ресурсного забезпечення тощо¹⁵

Розрахунок показників групи “Соціальний захист” демонструє дотримання гуманістично обґрунтованих пропорцій при розробці внутрішньої соціальної політики держави, однак при порівнянні розміру пенсії за віком і середнього рівня доходів в республіці Польща, бачимо значний розрив, що відповідає значенню максимальної загрози. Ще більше погіршується дана проблема враховуючи нестабільність і постійне знецінення національної валюти.

Глибинність зростаючого масштабу загроз щодо показників групи “Безпека життя” варто оцінювати з урахуванням додаткових загроз, які спричинюють військові дії на сході України і можливості масового незаконного перевезення зброї з території АТО. Поєднавши цю тенденцію із складним психічним станом учасників АТО, які значною мірою можуть здійснювати ці перевезення, проблема наближається до катастрофічних масштабів.

При розрахунку індексу навмисних вбивств враховувались показники вбивств і замахів на вбивства, оскільки саме таке трактування пропонує офіційна статистика України. Тому реальна величина даного індексу буде дещо нижчою. Разом з тим, описана вище загроза може цей показник суттєво погіршити вже в найближчий рік.

Високі показники самовбивств додатково підтверджують проблеми соціальної сталості суспільства.

Аналіз проблематики соціальної безпеки України з використанням математичного апарату дозволяє визначити інтегральний показник соціальної безпеки. Для цього потрібно перемножити сумарні індекси по групах соціальної безпеки на вагові коефіцієнти, що вказані біля назв груп (табл. 2). В результаті розрахунків нами отримано інтегральний показник соціальної безпеки України в розмірі 0,3809, тобто рівень соціальної безпеки України становить 38% від максимально можливого, що

¹⁵ Вівчар О. І. *Специфіка управління системою фінансово-економічної безпеки бізнесу в умовах турбулентності економічних процесів* / О. І. Вівчар // Галицький економічний вісник – 2015. – № 2 (49). – с. 106–111

демонструє глибинність наявних суспільних проблем. Проведений аналіз свідчить про подальші тенденції щодо поглиблення соціальних небезпек спричинених, в тому числі, і соціальними наслідками військових дій на сході України.

Висновки. Таким чином питання соціальної безпеки як невід’ємної складової національної безпеки на сьогоднішньому етапі розвитку є життєво актуальними. Соціальний компонент в системі суспільно-політичних і економічних пріоритетів України виходить на першочерговий план. Відновлення суспільної стабільності неможливе лише владними методами і потребує суттєвої лояльності суспільства до необхідних структурних перетворень. Щоб досягнути такого рівня лояльності державна політика повинна бути радикально раціоналізована в напрямку досягнення соціальної справедливості в реальному житті, а не тільки в програмних документах.

Від якості та динаміки вирішення цих проблем значною мірою залежатиме також імідж нашої країни в очах європейської і світової демократичної спільноти.

Реалізація національних інтересів в соціальній сфері повинна ґрунтуватися на тому, що економічна криза і військові дії в Україні призвели до таких значних соціальних втрат, які в недалекому майбутньому будуть загрожувати руйнацією життєво важливих складових підсистем самого процесу відтворення суспільства, його науково-технічного, інтелектуального та кваліфікаційного потенціалу.

Література

1. Позняк С. В. Забезпечення конкурентних переваг вітчизняних підприємств на міжнародному ринку / С. В. Позняк – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/130.pdf

2. Колесніков А. Економічні засади соціальної безпеки України / А. Колесніков // Ефективна економіка. — 2015. — Вип. 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4504>

3. Методологія розрахунку показників соціальної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ipzn.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/Metodologiya-rozrahunkiv-sotsialnoyi-bezpeky.pdf>

4. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12:2010-06-10-20-35-51&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23

5. Астахова О. В. Трудова міграція та її соціально-економічні наслідки / О. В. Астахова // Ринок праці та зайнятість населення. - 2012. - № 1. - С. 8-12.
6. Ніколайчук М.В. Демографічні аспекти відтворення людського потенціалу регіонів України / М. В. Ніколайчук, Л. О. Курій // Соціально–економічні проблеми сучасного періоду України: [зб. наук. праць] / НАНУ, ІРД НАНУ. – Львів, 2014. – Вип. 6(80). – С. 377–382
7. Крімер. Б. О. Вплив на народжуваність воєнних конфліктів останніх десятиліть у країнах Європи / Б. О. Крімер // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1(23) – С. 126-136
8. Колесніков А. Тенденції демографічної кризи як загроза економічній безпеці України / А. Колесніков // Інноваційна економіка. – 2015. – № 3. – С. 176-180
9. Малиновська О. Сучасний стан та проблеми трудової міграції з України / О. Малиновська // Всеукраїнська інформаційно-аналітична щомісячна газета «Міграція» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://migraciya.com.ua/News/migrant-workers/ua-present-situation-and-problems-of-labor-migration-from-ukraine-continued/>
10. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
11. Вівчар О. І. Специфіка управління системою фінансово-економічної безпеки бізнесу в умовах турбулентності економічних процесів / О. І. Вівчар // Галицький економічний вісник – 2015. – № 2 (49). – с. 106–111